

Vlasta Rišner
Pedagoški fakultet, Osijek

Prijedložni izrazi u dvama molitvenicima

U tekstu se opisuju jezična obilježja dvaju molitvenika; *Primoguchih i sardce nadvladajucih uzroka* Antuna Kanižlića iz 1760. godine i njegove prerade, *Važnih uzroka* Vinka Basilea iz 1864. godine. Usporedbom tekstova tih molitvenika pokazuje se da autor novijega molitvenika ispušta obavijesno zališne dijelove — u potpunosti ili djelomice; izbacivanjem imenica široka i ispražnjena značenja (*vrime, ltvar, naclín...*). Daje se i usporedba prijedložnih izraza s *k* i *pram/prama* te pokazuje da su sročni atributi iz Kanižličeva teksta u novijem, pre radenom tekstu, zamijenjeni nesročnima — imenski se izrazi zamjenjuju prijedložnim izrazima s *pram/prama*, što je povezano s češćom uporabom toga prijedloga u tekstu iz 19. stoljeća. Opisuje se i odnos prijedložnih i besprijedložnih genitivnih i instrumentalnih ustrojstava u dvama molitvenicima.

Tekstovi su pisaca osamnaestoga stoljeća obično predmetom proučavanja jezičnih povjesničara, dok one iz devetnaestoga stoljeća opisuju i jezični povjesničari, ali i proučavatelji suvremenoga hrvatskoga književnog jezika. Uz izvanjsku, grafijsku različitost, djela pisaca tih dvaju stoljeća moraju se, pretpostavlja se, razlikovati i unutarnjim jezičnim ustrojstvom. Ipak, upravo se osamnaesto i devetnaesto stoljeće u proučavatelja hrvatskoga standarda pojavljuju zajedno, tako je i u tekstovima D. Brozovića¹ i M. Moguša². U ova se dva sto-

- 1 Dalibor Brozović u knjizi *Standardni jezik* (Matica hrvatska, Zagreb 1970, str. 127–159) započinje s raspravama o počecima hrvatskoga standarda te upozorava na njegove početke prije razdoblja ilirizma i Gaja. U tekstu *O suvremenoj morfološkoj normi jezičnog standarda i o morfološkim značajkama standardne štokavštine uopće* objavljenom u nekoliko brojeva *Jezička* (1–5, Zagreb, 1976–77) Brozović izrijekom kaže: »Načelno drugačiju situaciju nalazimo u hrvatskim štokavskim tekstovima od polovice 18. do konca 19. stoljeća. Tu se u rasponu od stoljeća i pol izvršila standardizacija novoštokavštine u Hrvata, s time da taj vremenski raspon možemo tehnički podijeliti na dva podjednako duga razdoblja, do hrvatskoga narodnog preporoda i nakon njega.« (str. 111–112).
- 2 Početke hrvatskoga standarda u 18. stoljeću nalazi i Milan Moguš (Vidi: M. Moguš, *Povijesni pregled hrvatskog književnog jezika*, u: S. Babić, D. Brozović, M. Moguš, S. Pavešić, I. Škarić,

ljeća stavljaju i počeci hrvatskoga jezičnoga standarda te se započinje s razlikovanjem dvaju razdoblja, prvoga, do hrvatskog narodnog preporoda i drugoga, nakon njega. Postavka da su, osim grafijskih, najveće razlike morfološke, te da je prihvaćanjem novoštokavštine kao standardnoga jezika došlo do skokovitih sklonidbenih promjena — izjednačivanja dativa, lokativa i instrumentala množine — u posljednje se vrijeme sve češće dovodi u pitanje. Jezična raščlamba preporodnih i poslijepreporodnih djela pokazuje da se nisu događale promjene nego variranja; u većini književnih djela stari nastavci nisu bili beziznimno zamjenjivani novima, nego su stari i novi nastavci supostojali. Josip Vončina je još pri opisu jezika Antuna Kanižlića govorio o naddijalekatnoj štokavštini (18. stoljeća!), a neprekinuto trajanje hrvatskoga književnog jezika pokazuje i u *Preporodnim jezičnim temeljima*.³ Da se »smjer razvoja koji je zacrtala zagrebačka filološka škola: od nenovoštokavštine prema novoštokavštini«⁴ potvrđuje u djelima hrvatskih pisaca iz Slavonije, pokazuje Sanda Ham, a Branka Tafra upozorava na nenovoštokavske temelje u Babukićevoj slovnici.⁵

Predmetom će ovoga opisa biti prijedložni izrazi dvaju molitvenika iz dvaju spomenutih stoljeća. Veza među molitvenicima sadržajna je; novije je djelo prerada starijega molitvenika čiji je autor znameniti Požežanin Antun Kanižlić. Dok su Kanižlićevi *Primoguchi i sardce nadvladajuchi uzroci*⁶ objelodanjeni u Zagrebu 1760. godine, drugi je molitvenik, *Važni uzroci*⁷, svjetlost dana ugledao u Požegi stotinu četiri godine kasnije, 1864., i potpisao ga je »jedan svećenik«. Naslovnica ovoga molitvenika ne donosi ime autora, o njegovu »zvanju« doznaje se na sljedećoj stranici, gdje je posveta u kojoj se kazuje: »Uzoritomu i prečastnomu gospodinu Jurju Hauliku varaljskomu, ...ovo prerađeno djelo posvećuje u smiernoj podanosti jedan svećenik.« Tek se osamdesetih godina ovoga stoljeća razrješuje pitanje autorstva te se uz *Važne uzroke* vezuje ime isusovca Vinka Basilea, za kojega se kazuje da je kao misionar tridesetak godina živio u našim krajevima, gdje je naučio hrvatski jezik, dok mu je materinji jezik

S. Težak, *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika, Nacrti za gramatiku*, HAZU — Globus, Nakladni zavod, Zagreb 1991, te: M. Moguš, *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb 1976, str. 106.)

- 3 Josip Vončina, *Jezik Antuna Kanižlića*, Rad JAZU 368, Zagreb 1975. i Josip Vončina, *Preporodni jezični temelji*, Matica hrvatska, Zagreb 1993.
- 4 Sanda Ham, *Slavonska osnovica u temeljima zagrebačke filološke škole*, *Filologija* 26, Zagreb 1996, str. 13–24. Navod je sa str. 19.
- 5 O tome više u: Branka Tafra, *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*, Matica hrvatska, Zagreb 1993. O »dijalekatnoj osnovici 'ilirskoga' jezika« kazuje se u tako naslovljenu poglavlju Tafrine knjige *Jezikoslovna razdvojba*, Matica hrvatska, Zagreb 1995, str. 131–153.
- 6 Molitvenik će u daljem tekstu biti navoden kao *Primoguchi uzroci*, a ovdje se s naslovnice preuzima njegov puni naziv: Antun Kanislich, *PRIMOГУСНУ / I SARDCE NADVLADAJU-CHI / UZROCI / S-Kriptoŋnimih Podpomochnah, / Za Lyubiti Gospodina / ISUKARSTA / SPASITELYA / NASCEGA / Sa svim sardcem, sa svom dulcom, i sa svom jakoftju.*, Zagreb 1760.
- 7 Puni je naziv: *VAŽNI / UZROCI / S KOJIH / GOSPODINA ISUKRSTA / SPASITELJA NAŠEGA / NADA SVE LJUBITI MORAMO, / I NJEKA SPASONOSNA / SREDSTVA / KOJIMI SE OVA LJUBAV PROBUDITI MOŽE.*, Požega 1864.

bio talijanski.⁸ Na svezu Kanižličeva i »svećenikova« molitvenika upozorava još Tomo Matić, doduše samo bilješkom⁹. Pišući o Kanižličevim *Primoguchim uzrocima*, poziva se i na rezultate Fancevljevih istraživanja; Kanižličev je molitvenik prerada djela francuskoga isusovca iz sedamnaestoga stoljeća, a u Hrvatskoj je već početkom osamnaestoga stoljeća nastao molitvenik utemeljen na francuskom predlošku — djelo je Dubrovčanina Dominika Bianchija.¹⁰ Pri opisu jezika dvaju molitvenika pokušat će se upozoriti na »slavonsko« u njima, jer su oba vezana uz Požegu, Slavoniju, ali će biti izdvojene i jezične odlike koje potvrđuju pretpostavku »međudijalektalnih dodira«. Tekst iz 19. stoljeća pokazuje da se i 1864. godine pisalo jezikom zagrebačke filološke škole, poglavito u zatvorenijim, crkvenim krugovima, a koliko je ustrojstvom prijedložnih izraza noviji tekst slijedio stariji predložak pokazat će raščlamba.

O Kanižličevu shvaćanju jezika kazuje se u predgovoru molitveniku (*Pridgovor. Bogolyubni Sctiocse!*), a njegov »*jezik Illiricki, Slovinski, Slavonski*« ne podrazumijeva regionalnu zatvorenost nego vezu s literaturom različitih hrvatskih krajeva — piscima i leksikografima dubrovačkim — južnim¹¹, ali i kajkavskim — sjevernim¹². Bit će izdvojena samo dva obilježja Kanižličeva jezika, najčešće spominjana kada se govori o jeziku hrvatskih dopreporodnih pisaca, posebice Slavonaca. Morfološke su prirode, ali vezana i uz grafiju i izgovor. Prvo je pitanje popratnoga otvornika uz samoglasno *r*, a drugo je pitanje pisanja grafema *h* u genitivu množine, ali i izvan njega. U *Primoguchim uzrocima* izmjenjuju se *ar* i *er*. Češći je popratni samoglasnik *a*, ali se u istoj riječi napisanoj na dvama različitim mjestima mogu naći i *a* i *e*, pravila nema. Tako na istoj stranici (153) piše *zaverscenyje parvoga dila i*, u retku koji slijedi, ... *na per-*

8 O autorstvu *Važnih uzroka* više u: Juraj Lahner, *Zamisao isusovca o. Vinka Basilea i Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Marulić*, XIII, 1, 1980. i Mijo Korade, *Misionar i kulturni radnik isusovac Vinko Basile (1811— 1882), Vrela i prinosi*, 13, 1982.

9 Tomo Matić, *Pjesme A. Kanižlića, A. Ivanošića i M. P. Katančića*, Stari pisci hrvatski, knj. XXVI, JAZU, Zagreb 1940. Podatak iznosi Matić u tekstu *Život i rad A. Kanižlića*, str. XXIV, bilj. 19.

10 T. Matić, nav. dj., str. XXVIII.

11 J. Vončina (1975, 25.) o osnovnim Kanižličevim rječničkim izvorima kazuje kao o južnom (glavnom) i sjevernom uzoru. Tako će se i u ovom radu tekst Kanižličeva molitvenika uspoređivati s »južnim« rječnicima: Jakov Mikalja, *BLAGO / JEZIKA SLOVINSKOGA — THESAURUS LINGVAE ILLYRICAE*, Lavreti 1649. i Ardelio Della Bella, *DIZIONARIO / ITALIANO, LATINO, ILLIRICO*. VENEZIA 1728.

12 Među »sjeverne« rječnike — Kanižličeve uzore — svrstavaju se: JOANNIS / BELLOSZTE-NECZ, *GAZOPHYLACIUM*, / *SEU* / *LATINO-ILLYRICORUM ONOMATUM* / *AERARIUM*, / *SELECTIORIBUS SYNONIMIS*, / *PHRASEOLOGIIIS, VERBORUM CON/STRUCTI-ONIBUS METAPHORIS, ADAGIIS, ABUNDANTISSIME LOCUPLETATUM*, / *ITEM / PLURIMIS AUTHORUM IN HOC OPERE / ADDUCTORUM SENTENTIIS IDIOMATE ILLYRICO DELICATIS ILLUSTRATUM.*, ZAGRABIAE 1740, pretisak: Ivan Belosteneć, *Gazophylacium*, I. i II. knjiga, Liber, Mladost, Zagreb 1972. i ANDREA JAMBRESSICH, *LEXICON / LATINUM / INTERPRETATIONE / ILLYRICA, GERMANICA, ET HUNGARICA*, Zagrabiae 1742, pretisak: Andrija Jambrešić, *Lexicon Latinum*, Zavod za hrvatski jezik, Zagreb 1992.

vo dadoh. Nalazimo i sljedeće: *U ovoj recse Knyigi fctiem ja tri slova, jedno carno, drugo zlatno, trechje carveno. Cerno zlamenuje rugotu grihah mojih; zlatno kripofiti Isukarfove; a carveno muku prigorku za lyubav nafcu podnefcenu. Pervome slovo ucsi; da se ftidim, placsem, i marzim na grihe moje.* (171) Ovakvo supostojanje *ar* i *er* upućuje na Kanižličevu međudijalekatnost; uz sjeverno-hrvatsko *er*, od Dubrovčana i Della Belle preuzima *ar*, čak ga češće bilježeci nego slavonsko¹³ i kajkavsko *er*. Slogotvorno *r* bilo je praćeno i jednim i drugim samoglasnikom i u djelima nekih ranijih pisaca; prema Maretićevim istraživanjima *ar* i *er* supostojali su i kod A. Vramca, P. Zoranića i A. Bačića.¹⁴

Uz pisanje grafema *h* u Kanižličevu molitveniku bit će ponovljena već »stalna mjesta« govorenja o jeziku slavonske književnosti 18. stoljeća: *h* se pojavljuje u genitivu množine imenica, ali se, kao pravopisna oznaka za dužinu¹⁵, bilježi i u drugim riječima; tako se redovito nalazi u 3. licu prezenta i aorista glagola, kako pokazuju primjeri: *Poznavlci on zlochju svoju, natrag poslah xenu muxu svomu...* (174/175), *...po samoj priuxganoj lyubavi; zaradi koje Gospodin Isukarft nyu tako barzo odrifcih, i oproftih od grihah...*(147) Ovo upućuje na nemogućnost izjednačivanja narodnoga i književnoga jezika u Slavoniji onoga vremena.¹⁶

Ostala će obilježja Kanižličeva jezika biti pokazana u svezi s izrazom prijedloga i ustrojstvom prijedložnih padežnih izraza.

II.

Opis odnosa rečeničnih ustrojstava sadržajno vrlo sličnoga teksta (ne jednoga jer Basile izostavlja dijelove Kanižličeva teksta koje smatra zališnima) za početak će usporedbom prijedložnih padežnih izraza sljedećega teksta:

Poznaj o csovicse! kakosu velike, i tescke ranne, (4) za koje izlicfiti (3) od potribeje bilo, da ifti Gospodin, i Spafitely ranyen bude. (4) Za razumiti to bolye procini: Nebili ona tescka, i neizlicfiva, tako rekavsci, ranna bila, kojase (2a) po niedan nacfin nebi mogla izlicfiti, nego (1) melemom spravlyenim od tekuchih

13 Velikanović primjerice dosljedno bilježi *er* i u molitveniku iz 1777. i u prvom i drugom dijelu *Uputjenja katolicsanskih* iz iste godine (Ivan Velikanovich, *SERAFINSKOGA / SVETOGA OTCA / FRANCESKA / Xivot kratak, Naredba, i /Oporuka, zapovidma u Na/redbi zaderžanima*. 2, Ofik 1777. i *UPUTJENJA / KATOLICSANSKA, U RAZGOVORE SLOXENA, / I U TRI DILA RAZDILJENA*, Ossik 1777.)

14 Podatke je, a prema Maretićevoj knjizi *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima*, Djela, knj. IX, Zagreb 1889, obradio i tablično prikazao J. Vončina (1975, 27–28)

15 Više o tome u tekstu Branke Tafre *Jesu li ahavci izgovarali h* objavljenom u knjizi *Jezikoslovna razdvojb*a.

16 Analizirajući jezik »slavonskih pisaca« (Tomo Maretić, *Jezik slavonskijeh pisaca*, Rad JAZU 180, Zagreb 1910), Maretić kaže: »Ako jezik slav. pisaca i nije sasvim narodan, ali je uopće dosta narodan, kako razabiremo otud, što se u njihovijem knigama nalazi mnogo pojava, koji su se u prostom narodu po Slavoniji do danas sačuvali te su više ili manje karakteristični za slavonski govor.« (str. 146)

kaplyicah (5) od balsama, illiti miska, to jeft stablah od (5) dragemafti, i dervjicah (5) od slatkih korica, kojese na svitu nahode; i jolcter (5) od dragoga kamenjah sviuh gorah takovih? Alli fetosu kaplye (5) od balsama (6) pram suzam, i karvi, koju za nas proli Spasitely Lyubeznivi? Scto slatkih korica scume (6) prama garmu (5) od tarnya, koje prifvetu nyegovu glavu palicami natisnuto do moxgyanyih progye? Ictoli gore (5) od dragoga kamenyah (6) prama blagu neizmiernih dostojanstvah nyegovih, koje za lik ranyenih duscuh nalcih on primiloftivo okrenu? Oh! kako dakle poghibilne biahu smartne ove ranne, za koje lik tako skup, i (2c) od toliko neprocinyivih stvarih ucsinyen melem (3) potreban bijaše! (PU, 126, 127)

U molitveniku iz 19. stoljeća usporedni je tekst sljedeći:

Priznaj oj čovječe! kako su velike i težke rane one, koje (4) da se izlieče (3) trebalo je, da sam Gospodin i Spasitelj naš ranjen bude. (4) Da to još bolje razumiješ, a ti promisli: zar se nebi ona rana težkom i tako rekuć neizlječivom nazvati mogla, koja se (2a) nikako inače, nego samo (1) melemom pripravljenim od balsama, paprati i dragoga kamena, nebi izliečiti dala? A što je balzam (6) prama suzam i krvi, koju za nas proli Spasitelj ljubezni? što ciela šuma paprati, prama grmu trnja, kojeno presvetu njegovu glavu do moždjanah prodje? što su gore dragog kamena, (6) prama blagu neizmiernih dostojanstvah njegovih, kojih se, da nam izlieči ranjene duše, dobrovoljno odreće? O kako pogibeljne dakle bijahu smrtne naše rane, koje da se izlieče, tako skup i (2c) toli neprocjenjiv melem (3) potreban bijaše!

U prvom su, starijem, tekstu podvučeni prijedložni izrazi različiti od onih u novijem tekstu, tekstu prerade. Prije jezikoslovne raščlambe bit će upozoreno na odnos obavijesnoga i zališnoga u Kanižličevu i Basileovu tekstu. Uspoređuju se dijelovi teksta označeni brojem

(1) — u barokne motive suza, krvi i duhovnih vrijednosti koje je za izlječenje ranjenih ljudskih duša morao podnijeti Spasitelj, Kanižlič upleće dijelove herbarija i lapidarija koji nisu alegorijski, ne upućuju na čuda niti su halucinantni.¹⁷ Melem se, naprotiv, spravlja od konkretnih biljaka. Kanižlič unosi motive mirisnih biljaka i dragoga kamena, a uz jednu imenicu (*melem*) i glagolski pridjev trpni (*lpravlen*) vezuje nekoliko prijedložnih izraza. Na obavijesnu zališnost ovoga dijela Kanižličeva teksta upućuju i frazeologizirani eksplikativni konektor *to jeft*, dodavačko *i* i *jolcter*. Dijelovi ovog, mirisnog i ljekovitog, herbarija i lapidarija prizivaju biblijske slike¹⁸ koje su bile često navodene, pa se pretpostavlja i vrlo

17 O baroknom i rokokoovskom herbariju i lapidariju u Kanižličevoj *Svetoj Rožaliji* vidi: Matko Peić, *Barok i rokoko u djelu Antuna Kanižlića (1699–1777)*, Rad JAZU 365, Zagreb 1972.

18 Kao potvrda navode se stihovi iz *Knjige Sirahove, 24, 13–15, Biblija, Stari i Novi zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1983, str. 685. Prevoditelj *Psalama* je Filibert Gass, a stihovi su sljedeći:

popularne, u starim hrvatskim tekstovima. Pojavljuju se u glagoljskom tekstu — *Hrvojevu misalu*¹⁹, zatim u ranim molitvenicima: *Vatikanskom hrvatskom molitveniku* iz 14. stoljeća²⁰ i *Raju duše*²¹ iz 1560. godine. Masline, palme, čemprese, cedar i cimet Kanižlić je zamijenio slatkim koricama, zadržavši »balzam mirisni« i drago kamenje te ih smjestivši u barokni okvir rana i Gospodinove žrtve. Rječnička pak raščlamba pokazuje nasljedovanje »sjevernih« i »južnih« izvora; *Dragi kamen* i *Koricze fzelatke* bilježi Belostenec, *balzam* se (različitoga izraza) nalazi u svim rječnicima, ali je u Della Bellinu, u natuknici *Balfamo*, zabilježen i prijedložni izraz sličan Kanižličevu: *Dubak od Dragomafli* (uz *dubac* piše *Dubcich* — *maloftablo*). Dok je Kanižlić produljio opis pripreme htijući dati veće značenje melemu ubacivanjem obavijesno zališnih dijelova koji kazuju o njegovu sastavu, Basile u 19. stoljeću izraz skraćuje, izbacujući obavijesno zališne dijelove.

Nepotrebni su se preradivaču činili i dijelovi nekih drugih Kanižličevih frazeoloških sveza, tako najčešće izostavlja prijedložne izraze *iz fardca* i u *fardcu* koje Kanižlić često rabi: *Isukarsta iz fardca lyubiti, placsuchi u fardcu prid Bogom*.

Odnos između dvaju uspoređivanih tekstova dalje se može svesti na sljedeće:

(2) — u Kanižličevu molitveniku više je prijedložnih izraza nego u tekstu prerade, a ti su izrazi često frazeologizirani. Neki se frazeologizirani prijedložni izrazi u molitveniku iz 19. stoljeća redovito zamjenjuju jednom riječju (*po niedan nacfin / nikako*). Najčešće su sastavljeni od pridloga (i to drukčijega od onoga koji zahtijeva suvremena norma), zamjenice ili zamjeničkoga pridjeva (*ta, ifti, niedan*) i imenice širokoga i uopćenoga značenja. Zbog ispražnjenosti značenja imenice, obvezna je riječ koja se uz nju uvršta u ulozu atributa — u tim prijedložnim izrazima

13 *Uzrastoh kao cedar na Libanu / i kao čempres na gori Hermonu*. 14 *Uzrastoh kao palma u Engadu / i kao ružičnjaci u Jerihonu*. *Kao divna maslina u dolini, / uzrastoh kao makljen nad vodama*. / 15 *Rasuh miomiris svoj kao cimet i drvo bagremovo, / i zamirisah mirisom kao smirna izabrana, / kao galban, oniks i stakte, / i kao vonj tamjanov u Šatoru*.

- 19 Isti tekst (bez posljednjega dijela biblijskoga navoda) u hrvatskom staroslavenskom tekstu — u *Hrvojevu misalu*, glasi: *Kako kedar6 vznesena / 5 bih6 v livaně . i k(a)ko čiprěs6 / v gorě sion'scěi. Kako pal'ma vznesena bih6 v kade/si . i kako nasafenie cvěta v' erihu. Kako maslina u/ 10 krašena bih6 na polih6 . i k(a)ko / lipen6 vznesena bih' pri v/odah . V stagnah6 k(a)ko cina/mom6 i bal'san6 aromatiz/ae bl(a)gouhanie dah6. I k(a)ko / 15 mur'ro izbranoe dah6 von'ju bl(a)gouhaniě*. Navod se daje prema: *MISSALE / HERVOIAE DUCIS SPALATENSIS / CROATICO-GLAGOLITICUM. Transcriptio et commentarium*. Editionem curaverunt: B. Grabar, A. Nazor, M. Pantelić sub redactionem Vj. Štefanić, Zagreb — Ljubljana — Graz 1973, + Faksimil, str. 349, 4–16b.
- 20 Isti se tekst nalazi i u *Vatikanskom hrvatskom molitveniku* koji je »za štampu priredio i uvodom popratio dr. Fraňo Fancev« te je objelodanjen pod nazivom *Vatikanski hrvatski molitvenik i Dubrovački psaltir. Dva latinicom pisana spomenika hrvatske proze 14. i 15. vijeka.*, Djela JAZU, knj. XXXI, Zagreb 1934, str. 11.
- 21 Nicola Desfich, *HORTVLVS ANIMAE* / [Stoye Rechi Ray Duffe], Patauio 1560. Faksimilni pretisak: Nikola Dešić, *Raj duše*, Padova 1560, Naklada Benja i Knjiga, Rijeka 1995, str. 118.

atribut nosi glavninu obavijesti te je semantički obvezan.²² U tekstu iz 19. stoljeća ti se prijedložni izrazi najčešće zamjenjuju priložima. Da je riječ u ulozi atributa u njima doista najobavjesnija, pokazuje se zamjenom kakva se često provodi u suvremenom jeziku: *na taj način — tako, u ono vrijeme — onda, u tom mjestu — tamo* itd., gdje se prijedložni izraz zamjenjuje zamjениčkim priložima tvorenim od osnove zamjenice u ulozi atributa, a imenica se potpuno ispušta.

Opisane Kanižličeve prijedložne izraze Basile ne zamjenjuje uvijek jednako, nego trovrсно. To pokazuju, u molitvenicima najčešći, primjeri izraza s imenicom *način*, ali i s ostalim imenicama širokoga značenja koje je ispražnjeno te se popunjuje riječima u atributnoj ulozi. Basile Kanižličeve prijedložne izraze zamjenjuje:

- a) jednom riječju — prilogom: *po isti način — tako*
po niedan način — nikako
na ovu jedinu stvarhu — jedino
s- drage volje — dragovoljno

Posljednji od navedenih prijedložnih izraza nema imenicu širokoga značenja, te se ona stoga i ne ispušta, nego se zamjena vrši tvorbom priloga spajanjem pridjeva i imenice. Neke Kanižličeve potpuno frazeologizirane prijedložne izraze Basile također zamjenjuje jednom riječju — prilogom: *za jedan xivi čas — brzo*.

b) prijedložnim izrazom u kojem je:

1 — prijedlog drukčiji negoli kod Kanižlića; Kanižličevo se *po* najčešće ne podudara s Basileovim *na* (koje odgovara i suvremenoj normi). Tako je, uz slabo zastupljen odnos *na ta način — na isti način*, češće *po isti način — na isti način*.

2 — ispuštena značenjski ispražnjena imenica:

u vrime dolcafto — u buduće
u onoj stvari — u onom

c) padežnim izrazom u kojem se:

1 — pojavljuje imenica širokoga značenja i male obavjesnosti iz Kanižličeva prijedložnog izraza, jednaka ili zamijenjena drugom. U ovim je padežnim izrazima, kao i u Kanižličevim prijedložnim, atribut semantički obvezan: *po ta (more biti) način — tim načinom, u drugo doba — drugi put*.

2 — skraćuje Kanižličev atributni izraz te se mijenja njegova narav; izbacivanjem prijedloga, imenice širokoga značenja i glagolskog pridjeva trpnog, Kanižličev nesročni atribut u Basileovoj preradi postaje sro-

²² O semantički obveznim atributima više u: Marija Znika, *Odnos atribucije i predikacije*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb 1988.

čan: *od toliko neprocinjivih stvari ucsinyen (melem) — toli neprocjennjiv (melem).*

3 — zadržavaju svi leksemi osim prijedloga, te se ne mijenja značenjsko nego gramatičko ustrojstvo izraza. Kanižličeve lokativne prijedložne izraze Basile zamjenjuje instrumentalnim besprijedložnim: *po (lvoj) millofti — (svojom) milošću, po nikakvom razlogu — nikakvimi razlozi, po smartnomu grihu — smrtnim grihom...*

(3) — u navedenom se dijelu teksta Kanižličevih *Primoguchih uzroka* pokazuje i druga skupina frazeologiziranih prijedložnih padežnih izraza; sastavljeni su od prijedloga i imenice, a u tekstu iz 19. stoljeća (kao i u suvremenom) zamjenjuju se pridjevom tvorenim od imenice koja je središtem izraza. Zanimljivo je da u Kanižličevu tekstu supostoje i opisani izrazi i pridjevi (koji su obilježjem vremenski mlađega teksta) — *(biti) od potrebe* i *(biti) potriban*.

(4) — Kanižličev molitvenik, kao i molitvenik drugoga Slavonca, Velikanovića, donosi niz izraza tipa »za + infinitiv«. ²³ U tekstu iz 19. stoljeća ova se ustrojstva najčešće zamjenjuju veznikom *da* i prezentom (*za izliciti, za razumiti — da se izlieče, da razumiješ*), a bilježi se i, mnogo rjeđe, zamjena drugim prijedlogom (*za opravdati se — rad opravdanja*). Zanimljivo je da se u posljednjem dijelu molitveničke prerade nalazi i naslov *Srdačne želje i vzdasi, za zadobiti ljubav prama Gospodinu Isukrstu*. (239), gdje je ustrojstvo prijedloga i infinitiva pisac uveo sasvim neočekivano (jer ga u ranijem tekstu redovito zamjenjuje) na mjesto na kojem ga u izvornom tekstu nema (Kanižličić naslovljuje *SARDCSANE XELYE, I UZDISANYA, Za Lyubav Gospodina Isukarfta.*, 266) Može se pretpostaviti da je na završetku pisanja, nakon pročitanooga niza ovakvih Kanižličevih ustrojstava, i sam preradivač morao uvesti *za* i infinitiv. Tako je i posljednja Kanižličeva molitva, a koja slijedi *SARDCSANE XELYE...*, naslovljena *MOLITVA Za isprofiti Lyubav Boxju*. (269) utjecala ustrojstvom svojega naslova na preradivača koji je naslovljuje *Molitva za izprositi ljubav Boga* (242).

(5) — tvarni se (materijalni) genitiv u Kanižličevu tekstu obvezatno piše s prijedlogom *od*, dok se u preradenu tekstu prijedlog izostavlja (»obilna uporaba veze *od* + genitiv potječe iz talijanskoga«, pripominje Vončina²⁴)

(6) — prijedlog *pram / prama* u oba teksta, starijem i novijem, stoji ispred imenice u dativu, na što treba upozoriti zbog nejasnoća vezanih uz ovaj prijedlog i u suvremenoj normi²⁵. Množinski nastavak *-am* u izrazu

23 Više o tome u tekstu Vlaste Rišner *Prijedlozi u djelu Ivana Velikanoviča »Serafinskoga Svetoga Oca Franceska Xivot kratak, Naredba i Oporuka«* u zborniku *Književni Osijek, Književnost u Osijeku i o Osijeku od početaka do danas*, Osijek 1996, 177-183.)

24 Josip Vončina (1975, 146)

25 Više o tom u tekstu Dragutina Raguža *S kojim se padežom slaže prijedlog prema?*, *Jezik*, XXXI, 4, Zagreb 1984, str. 97-107.

pram fuzam jasno upućuje na dativ, kao i prijedložni padežni izraz u prerađenu tekstu: *prama suzam*. Potvrđuje to i uporaba *prama* uz osobne zamjenice. Kanižlić u *Primoguchim uzrocima* ima *prama nami ljudma* i *prama nama* (u prerađenu tekstu nedvojbeno je riječ o dativu — *prama nam ljudem* i *prama nam*, što može zavarati jer isti molitvenik ima i *u nami*, pa se može činiti da su i izrazi s *prama* lokativni. Međutim dubletno *nama* u *prama nama* rješava dvojbu, nastavka *-a* nema u lokativu; nemaju ga ni Kanižlić ni Della Bella, čije nastavke Kanižlić preuzima.²⁶ Treba dodati da se prijedlog *pram / prama* u tekstu iz 18. stoljeća pojavljuje u manjem broju primjera negoli u usporednom tekstu iz 19. stoljeća. Usporedba pokazuje da Kanižličeve sročne attribute — prijedve koji prethode imenici ili je slijede — pisac *Važnih uzroka* zamjenjuje nesročnim atributima — prijedložnim izrazima s prijedlogom *prama*: *csovicjsja lyubav* (148) — *lyubav prama čovjeku, ...i od fcta imamo vechju potribu, nego od lyubavi Boxje?* (156) — *...i česa nam više treba, nego lyubavi prama Bogu?* (131) Prerađeni tekst iz 19. stoljeća ima izraze s prijedlogom *prama* i na mjestu Kanižličevih prijedložnih izraza s drugim dativnim ili akuzativnim prijedlogom, tako se u tekstu iz 18. stoljeća čita: *...dignuvlci ocfi u nebo...* (61), *prignutje ksebi* (131), *...od neurednih u ftvorenje prignutjah* (132) a u molitveniku iz 19. stoljeća: *dignuv oči prama nebu* (49), *sklonost prama njem* (109), *od neurednih prama stvorovom nagnučah* (110). U trećoj skupini primjera Kanižličevo se besprijedložno ustrojstvo u prerađenu tekstu zamjenjuje izrazom s prijedlogom *prama*, tako u kratkom »uvodu« u uzroke Basileova prerada češće ima prijedlog *prema* negoli Kanižlić. U Kanižličevu prvom dijelu ispod *Drugoga uzroka* stoji: *Gospodin Ifukarft dostojanje Lyubavi, zaradi neizmirne Lyubavi, kojunam nosi*. (19) Usporedni prerađeni tekst ima: *Gospodin Isukrst dostojan je ljubavi naše radi neizmierne ljubavi, koju prama nam goji*. (16) U daljem tekstu Kanižlić ispod rednog broja uzroka, u produženu naslovu, zna staviti i same imenske izraze, dok prerađivač donosi rečenice unutar kojih je i prijedložni padežni izraz s *prama*: *Privelika Korift, i Izvarsnoft ove lyubavi* (133) — *Na ljubav prama Isusu poticati nas mora prevelika korist i izvrsnost ove ljubavi* (112) Prijedložni izrazi s *prama* najčešće se pojavljuju u nekoliko posljednjih stranica obaju molitvenika (ZAGLAVA, *Illiti DOVERSCENYE. Od Pravih Zlamenyah. Lyubimoli mi Gospodina Isukarfta?*, 246. — ZAGLAVAK. *O znacih, da li ljubimo Gospodina našega Isukrsta.*, 219) i vezani su uz ljubav, najčešće prema Bogu, ali i njegovu, Kristovu ljubav prema ljudima. Tim se ustrojstvima u opisivanim molitvenicima uvijek označuje nedimenzionalno, pojmovno značenje, što je suglasno nekonkretnoj prirodi crkvenoga teksta, ali i značenju tzv. »negranične usmjerenosti ili opće

26 U raspravi *Jezik Antuna Kanižlića* Vončina (1975, 103) kazuje da su prema Della Bellinoj gramatici izjednačeni dativ i instrumental imeničkih zamjenica, pa dativ zamjenice *vi* glasi *vam/vami/vama*, lokativ *vas*, a instrumental *vami/vama*.

direktivnosti svojstvene dativu²⁷. U svezi s prijedlogom *pram(a)* može se zaključiti da je slabo frekventan u oba teksta, a znatno se rjeđe pojavljuje u starijem molitveniku, gdje se ispušta ili zamjenjuje drugim prijedložnim ili besprijedložnim imenskim izrazom. Kanižliču je besprijedložno genitivno ustrojstvo iskazivalo izravniju svezu negoli ono s prijedlogom *pram(a)* te će radije napisati *Lyubav Gospodina Isukarfta* (266), dok će Basile u 19. stoljeću upotrijebiti prijedložno ustrojstvo *ljubav prama Gospodinu Isukrstu*. (239) Jezikoslovna istraživanja pokazuju da je i u 19. stoljeću u nekih pisaca dativ bio najslabije upotrebljavan (tako je bilo u još jednoga Slavonca, Josipa Kozarca²⁸); u molitvenicima koji se ovdje opisuju uporaba je dativa s prijedlogom *prama* slabe čestote u preradi — tekstu iz 19. stoljeća, ali je još manje prijedloga *pram(a)* u izvornom, starijem, Kanižličevu tekstu. U Mikaljinu rječniku *prema* stoji u natuknici s drugim dativnim prijedlozima — *prema: protiva: Suprocch*, a Slavonac Matija Antun Relković²⁹ bilježi *prama* s dativom, ali su u njegovoj gramatici dativ i lokativ izjednačeni. U 19. stoljeću sve do Mareticeve *Gramatike* također nije bilo dvojbi, Veber među dativne prijedloge svrstava *k (ka), prama (prema), proti i suprot*.³⁰ Za suvremene je gramatičare *prema* prijedlog koji se slaže s dvama padežima, dativom i lokativom.³¹ U suvremenom razgovornom jeziku očit je prelazak dativnih prijedloga u genitiv (*nasuprot, suprot, nadomak, unatoč, usprkos*), čime se nastavlja proces koji je već ozakonila norma.³² Osim toga, prijedlog *k* često se izostavlja, a sve to rezultira sve češćim dativnim besprijedložnim ustrojstvima, oslobađanjem dativa od prijedloga.

III.

Usporedba prijedložnih izraza dvaju molitvenika rezultira potrebom za pojašnjenjem odnosa genitivnih i instrumentalnih ustrojstava. Kanižlić, pokazujući često sinonimičnost prijedloga *od* i *s(a)*, nasljeđuje južne leksikografe; Della Bella uz prijedlog *od (da)* navodi, kao zamjenjive i jednakovrijedne, izraze *od ovoga* i *s' toga* (242). Iz Kanižličevih se primjera da zaključiti da su prijedložni padežni izrazi s genitivnim *od* u ulozi nesročnoga atributa i/ili genitiva uzroka

27 Usp.: Ivo Pranjković, *Nedimenzionalna značenja prijedloga u hrvatskome jeziku*, *Riječki filološki dani*, knj. 1., Rijeka 1996., 225–236. (navod je sa str. 228), i: Ivo Pranjković, *Prostorna značenja prijedloga u hrvatskome standardnom jeziku*, *Suvremena lingvistika*, 33, Zagreb 1992, 21–26.

28 Ovu tvrdnju iznosi Sanda Ham (1996, 22), a pripominje i da u padežnom sustavu, do kraja 19. stoljeća čvrsto ustrojenu, *prema* nije nikada s lokativom. Vidi i: S. Ham, *Jezik zagrebačke filološke škole*, Matica hrvatska, Osijek 1998.

29 Mathia Antonium Relkovich, *Nova slavonska, i nimačka gramatika*, Zagreb 1767.

30 Adolfo Veber, *Slovnica hrvatska za srednja učilišta*, Zagreb 1876.

31 Vidi: S. Babić i dr. (1991, 729)

32 Suvremena norma prijedloge *protiv, blizu, naspram, spram* smatra genitivnima, iako su ranije išli uz dativ. O tom više vidi u navedenu članku D. Raguža.

na mjestu kojih suvremena norma ima prijedložne ili besprijedložne instrumentale bili njegovom — Kanižličevom — normom (o normi 18. stoljeća uopće može se govoriti tek nakon proučavanja jezika drugih onostoljetnih pisaca).³³ Pokazuje se to sljedećim:

Kanižlič: *...svidocsinam dogagyaj od S. Otca Franceska Serafinskoga.* (141)
...svidocsinam takojer dogagyaj drugi od S. Katarine od Sienne.
 (143)

Prerada: *...to nam svjedoči slučaj sa sv. otcem Franjom Serafinskim.* (118)
...to nam svjedoči takodjer drugi slučaj sa sv. Katom Sienskom.
 (120)

Nesročni se prijedložni genitivni atribut u tekstu iz 19. stoljeća zamjenjuje prijedložnim instrumentalom u istoj ulozi, što je sukladno i suvremenoj normi.

Drugu skupinu primjera čine Kanižličevi genitivi uzroka koji se u preradi zamjenjuju besprijedložnim instrumentalom. Suvremena norma dopušta uporabu i jednih i drugih izraza, iz starijega i novijega molitvenika:

Kanižlič: *...goralce od ljubavi pram Isukarltu...* (136)
...goruchje od ljubavi Serafinske, sardce Bonaventure...(179)
...koji u vrime Svetoga Pricseftja od velika bogolyublva tako uxexen bialce... (177)

Prerada: *...goraše ljubavju prama Isusu...* (114)
...njegovo naima serafinskom ljubavlju užgano srce... (151)
...koj bi se za sv. pričešćenja velikom bogoljubnošću tako užgao...
 (149)

Da se u dvama molitvenicima pojavljuje i obrnut odnos, besprijedložni instrumental u Kanižlića, a prijedložni genitiv u preradi, pokazuje primjer:

Kanižlič: *...kripoltju ovoga nutarnyega ognya* (176)
 Prerada: *...od prevelike sile ovog nutarnjeg ognja* (149)

Treba ipak pripomenuti da je ovakav odnos pojavljivanja genitiva i instrumentalata u dvama molitvenicima slabije zastupljen; u Kanižlića je češći prijedložni genitiv u ulozi nesročnoga atributa, kao i genitiv uzroka, negoli umjesto toga prijedložni ili besprijedložni instrumental. Obrnut je odnos u više ili manje frazeologiziranim skupovima riječi, gdje Kanižlič prijedlog *s(a)* češće negoli uz genitiv ima uz instrumental: *s- drage volye, s- velikim stidom mojim, la svim sardcem*. Preradeni, noviji tekst, zamjenjuje Kanižličeve izraze drukčijim, različitim: *s- drage volye* postaje *radostno* i *dragovoljno*, dok se prvi prijedložni instrumentalni izraz zamjenjuje akuzativnim *na svoju sramotu*, a drugi genitivnim *iz dubine srca*. No i ovaj se odnos mora dopuniti sljedećim: služi li prijedložni izraz kao konektor tako da uključuje tekst koji slijedi kao dopunu

33 O mogućnosti zamjene besprijedložnoga genitiva besprijedložnim instrumentalom još u općeslavenskom jeziku kazuje Stjepan Ivšić opisujući tzv. respektivni genitiv. (S. Ivšić, *Slavenska poredbena gramatika*, Zagreb 1970, str. 369.)

prethodnom — Kanižlić će upotrijebiti prijedložni instrumental (*Ja fvim tim*), dok će se preradivač poslužiti akuzativnim prijedložnim izrazom *uz oto*. Ima li konektor zatvaračku ulogu, izvodi li se njime kakav zaključak, Kanižlić će mnogo češće od prijedložnog padežnog izraza imati popriložene sveze *odtud*, *zato*, a noviji će tekst gotovo redovito na tim mjestima imati prijedložni instrumentalni izraz *s toga* (*sliedi*).

Tomu svakako treba dodati da je tekst iz 19. stoljeća bogat besprijedložnim instrumentalima na mjestu različitih Kanižličievih prijedložnih ustrojstava: uz opisana i druga genitivna (*iz pravoga sardca — pravim srcem*), instrumentalom se u preradi zamjenjuje akuzativno (*lyubav za lyubav vrati — ljubav ljubavju vrati*, *lebe za blaxena lzcinyalce — blaženim se je scienio, po ta more biti naclin — tim načinom*), a još češće lokativno ustrojstvo s prijedlogom *po* (primjeri se navode na 274. stranici). Sve to upućuje na plodnost instrumentalnih ustrojstava, u Kanižličievu tekstu prijedložnih, a u tekstu iz 19. stoljeća besprijedložnih, kojima se zamjenjuju različiti prijedložni izrazi. Jezik molitvenika — prerade pokazuje da je u 19. stoljeću instrumental bio čest i uobičajen te se stoga Maretićevo protjerivanje instrumentala³⁴ vremena i svih onih koje »ne poznaje narodna sintaksa« u *Jezičnom savjetniku* još jednom potvrđuje neutemeljenim. Pokazuju to i djela drugih, novijih slavonskih pisaca; tako se u *Đuki Begoviću* Ivana Kozarca nalazi *jutrom*, *večerom* i *podnevom*, a kazuje se i: *mučnost njegova /Đukina/ oka izgubila se nevidom*.³⁵

Na kraju se može reći da je prijedložnih izraza više u Kanižličievu molitveniku negoli u preradenu Basileovu tekstu iz 19. stoljeća. Kanižličievi su prijedložni izrazi često frazeologizirani; imaju imenicu širokoga i uopćenoga značenja uz koju je atribut semantički obvezan. Noviji tekst prijedložne izraze često zamjenjuje, i to: jednom riječju (prilogom), padežnim izrazom i prijedložnim izrazom u kojem je prijedlog drukčiji negoli Kanižličiev. Manje je primjera (ali se ipak ne mogu zanemariti) kada Kanižlić jednom riječju iskazuje ono za što Basile rabi prijedložni izraz. To su primjeri u kojima se o adverbijaliziranosti ili neadverbijaliziranosti izraza može govoriti samo u svezi s pravopisom; Kanižlić piše *zaludu* i *doifto* (ali, u manjem broju primjera, i *u iltinu*), *odtud* i *zato* na mjestima na kojima Basile ima *u zalud*, *u istinu* i *s toga* (kojim zamjenjuje i Kanižličievo *odtud* i *zato*), a na mjestu Kanižličieva *na pole* Basile ima *napose*. Obilježje je novijega molitvenika i da se obavijesno zališni dijelovi — prijedložni izrazi, ali i nizovi rečenica, ispuštaju.

34 Na češću uporabu instrumentala upozorava Tomo Maretić već u *Jeziku slavonskijeh pisaca* (Rad JAZU 180, Zagreb 1910, 226) navodeći primjere iz djela *Kučnik* Josipa Stipana Relkovića. U *Hrvatskom ili srpskom jezičnom savjetniku* (Zagreb 1924) kao pogrešne izdvaja instrumentale vremena i umjesto njih predlaže prijedložni lokativ (*koncem — na koncu, polovinom (oktobra) — o (u) polovini oktobra*). Još je Maretićevih primjedaba vezano uz instrumental: »nije dobro uzimati instrumental *povodom* pred kakvim genitivom«, glagol *smatrati* ne treba imati instrumentalnu rekciju (**To smatra svojom dužnošću*), a oblik instrumentala u frazeološkoj svezi *temeljem ministarske naredbe* »ne poznaje narodna sintaksa«...

35 Ivan Kozarac, *Đuka Begović, Privlačica*, Vinkovci 1992, str. 27.

Kanižlić je, kako jezik ovoga, ali i drugih njegovih molitvenika pokazuje, imao razrađen i normiran jezični sustav (temeljito opisan u spominjanoj Vončininoj raspravi *Jezik Antuna Kanižlića*). Na kraju će ovoga rada biti izdvojena dva obilježja Kanižličeva jezika značajna za određivanje odnosa jezičnoga sustava opisanih molitvenika međusobno, kao i za osvjetljavanje njihova odnosa prema normama dvaju stoljeća. Riječ je o navescima i zanaglasnici *ju*. U Kanižličevu se tekstu navesci, kako pokazuju primjeri zamjeničko–pridjevne sklonidbe, redovito upotrebljavaju; u dativu i lokativu navezak je jednak, *u*, dok je u genitivu *a*. Tako je i u ostalih pisaca slavonskih molitvenika te se uporaba tih navezaka može smatrati osamnaestostoljetnom normom. U drugoj je polovici 19. stoljeća drukčije: Basileov tekst slijedi normu koju je ozakonio Babukić³⁶, potvrdio najveći ilirski slovnica — Veber, a djelima je aktualizirali pisci koji su pisali jezikom zagrebačke filološke škole. Dativni i lokativni navesci se razlikuju, dativ ima *u*, a lokativ *e* ili *je*, češće, bez naveska. Tako je (s manjim izuzecima) i u tekstu molitvenika — prerade.

Drugo je izdvojeno jezično obilježje — zanaglasnica *ju* — mnogo prisutnije u novijem nego u starijem molitveniku; u Kanižličevu se tekstu često upotrebljava naglašeni oblik zamjenice na mjestu kojeg Basile ima nenaglašeni, kao što propisuje i suvremena norma. Nenaglašeni se oblik akuzativa osobne zamjenice ženskoga roda — zanaglasnica *ju*, u Kanižlića slabo upotrebljava, ali se ipak može utvrditi njezina normativnost u odnosu na, u 20. stoljeću propisano, *je*. Basile se uporabom zanaglasnice *ju* ne razlikuje od Kanižlića, ali znatno povećava broj njezina pojavljivanja zamjenjujući naglašene zamjeničke oblike nenaglašenima — i ovim jezičnim obilježjem slijedi jezik zagrebačke filološke škole.

Jezik Basileova molitvenika razlikuju od dijela književnika druge polovice 19. stoljeća koji pišu jezikom zagrebačke filološke škole glagolska rekcija i prijedložni izrazi, u kojima ovaj svećenik nerijetko slijedi predložak — Kanižličev tekst. U tom je tekst *Važnih uzroka* najkonzervativniji.

Izvori

1. *Biblija, Stari i Novi zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1983.
2. Nicola Desfich, *HORTVLVS ANIMAE* / [Stoye Rechi Ray Duffe], Patauio 1560. Faksimilni pretisak: Nikola Dešić, *Raj duše*, Naklada Benja i Knjiga, Rijeka 1995.
3. *Vatikanski hrvatski molitvenik i Dubrovački psaltir. Dva latinicom pisana spomenika hrvatske proze 14. i 15. vijeka*, Za štampu priredio i uvodom popratio dr. Fraño Fancev. Dodatak: najstariji štampani hrvatski molitvenik. Za štampu priredio dr. Ciro Giannelli, Tisak Nadbiskupske tiskare, Djela JAZU, knj. XXXI, Zagreb 1934.
4. *MISSALE / HERVOIAE DUCIS SPALATENSIS CROATICO-GLAGOLITICUM. Transcriptio et commentarium*. B. Grabar, A. Nazor, M. Pantelić sub redactionem Vj. Štefanić, Zagreb — Ljubljana — Graz 1973. + Faksimil.
5. Antun Kanislich, *PRIMO GUCHI / I SARDCE NADVLADA JUCHI / UZROCI / S-Kripoltnimih Podpomochmah, / Za Lyubiti Gospodina / ISUKARSTA / SPASITELYA / NASCEGA / Sa svim lardeem, la svom dulcom, i sa svom jakoltju*, Zagreb 1760.
6. Ivan Kozarac, *Đuka Begović, Privlačica*, Vinkovci 1992

36 Věkoslav Babukić, *Ilirska slovnica*, Zagreb 1854.

7. VAŽNI / UZROCI / S KOJIH / GOSPODINA ISUKRSTA / SPASITELJA NAŠEGA / NADA SVE LJUBITI MORAMO, / I NJEKA SPASONOSNA / SREDSTVA / KOJIMI SE OVA LJUBAV PROBUDITI MOŽE, Požega 1864.
8. Ivan Velikanovich, SERAFINSKOGA / SVETOGA OTCA / FRANCESKA / Xivot kratak, Naredba, i /Oporuka, zapovidma u Naredbi zadržanima, Ošfik 1777. i UPUTJENJA / KATOLICSANSKA, U RAZGOVORE SLOXENA, / I U TRI DILA RAZDILJENA, Ossik 1777.

Rječnici

1. JOANNIS / BELLOSZTENECZ, GAZOPHYLACIUM, / SEU / LATINO-ILLYRICORUM ONOMATUM / AERARIUM, / SELECTIORIBUS SYNONIMIS, / PHRASEOLOGIS, VERBORUM CON/STRUCTIONIBUS METAPHORIS, ADAGIIS, ABUNDANTISSIME LOCUPLETATUM, / ITEM / PLURIMIS AUTHORUM IN HOC OPERE / ADDUCTORUM SENTENTIIS IDIOMATE ILLYRICO DELICATIS ILLUSTRATUM., ZAGRABIAE 1740, pretilsak: Ivan Belostenec, *Gazophylacium*, I. i II. knjiga, Liber, Mladost, Zagreb 1972.
2. Ardelio Della Bella, DIZIONARIO / ITALIANO, LATINO, ILLIRICO., VENEZIA 1728.
3. ANDREA JAMBRESSICH, LEXICON / LATINUM / INTERPRETATIONE / ILLYRICA, GERMANICA, ET HUNGARICA, Zagrabiae 1742. Faksimilni pretilsak: Andrija Jambrešić, *Lexicon Latinum*, Zavod za hrvatski jezik, Zagreb 1992.
4. Jakov Mikalja, BLAGO / JEZIKA SLOVINSKOGA — THESAURUS LINGVAE ILLYRICAE, Lavreti 1649.

Literatura

1. S. Babić, D. Brozović, M. Moguš, S. Pavešić, I. Škarić, S. Težak, *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, Nactri za gramatiku, HAZU — Globus, Nakladni zavod, Zagreb 1991.
2. Dalibor Brozović, *O suvremenoj morfološkoj normi jezičnog standarda i o morfološkim značajkama standardne štokavštine uopće*, *Jezik*, 1-5, Zagreb, 1976-77.
3. Dalibor Brozović, *Standardni jezik*, Matica hrvatska, Zagreb 1970.
4. Sanda Ham, *Slavonska osnovica u temeljima zagrebačke filološke škole*, *Filologija* 26, Zagreb 1996.
5. Sanda Ham, *Jezik zagrebačke filološke škole*, Matica hrvatska, Osijek 1998.
6. Stjepan Ivšić, *Slavenska poredbena gramatika*, Zagreb 1970
7. Mijo Korade, *Misionar i kulturni radnik isusovac Vinko Basile (1811— 1882)*, *Vrela i prinosi*, 13, 1982.
8. Juraj Lahner, *Zamisao isusovca o Vinka Basilea i Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima*, *Marić*, XIII, 1, 1980.
9. Tomo Maretić, *Jezik slavonskih pisaca*, Rad JAZU 180, Zagreb 1910.
10. Tomo Maretić, *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik*, Zagreb 1924
11. Tomo Matić, *Pjesme A. Kanižlića, A. Ivanošića i M. P. Katančića*, Stari pisci hrvatski, knj. XXVI, JAZU, Zagreb 1940.
12. Milan Moguš, *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb 1976.
13. Matko Peić, *Barok i rokoko u djelu Antuna Kanižlića (1699-1777)*, Rad JAZU 365, Zagreb 1972.
14. Ivo Pranjković, *Prostorna značenja prijedloga u hrvatskome standardnom jeziku*, *Suvremena lingvistika*, 33, Zagreb 1992.
15. Ivo Pranjković, *Nedimenzionalna značenja prijedloga u hrvatskome jeziku*, *Riječki filološki dani*, knj. 1, Rijeka 1996.
16. Dragutin Raguž, *S kojim se padežom slaže prijedlog prema?*, *Jezik*, XXXI, 4, Zagreb 1984.
17. Mathia Antonium Relkovich, *Nova slavonska, i nimacska gramatika*, Zagreb 1767.

18. Vlasta Rišner, *Prijedlozi u djelu Ivana Velikanoviča »Serafinskoga Svetoga Oca Franceska Xivot kratak, Naredba i Oporuka«*, zbornik *Književni Osijek, Književnost u Osijeku i o Osijeku od početaka do danas*, Osijek 1996., 177-183
19. Branka Tafra, *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*, Matica hrvatska, Zagreb 1993.
20. Branka Tafra, *Jezikoslovna razdvojba*, Matica hrvatska, Zagreb 1995.
21. Adolfo Veber, *Slovnica hrvatska za srednja učilišta*, Zagreb 1876.
22. Josip Vončina, *Jezik Antuna Kanižlića*, Rad JAZU 368, Zagreb 1975.
23. Josip Vončina, *Preporodni jezični temelji*, Matica hrvatska, Zagreb 1993.
24. Marija Znika, *Odnos atribucije i predikacije*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb 1988.

Prepositional Phrases in two Breviaries

The text describes the characteristics of the language in two prayer books: Antun Kanižlić's *Primoguchi i sardce nadvladajuchi uzroci* written in 1760, and its re-make *Važni uzroci* written by Vinko Basile in 1864. The comparison of these two texts shows that the author of the more recent prayer-book leaves out — fully or partially — those parts of the text not necessary for the informational function, i. e., he leaves out nouns with a broad or emptied meaning (*vrime* — *time*; *lvar* — *thing*; *nacsin* — *manner*). The author of this paper also compares prepositional phrases with prepositions *k* and *pram/prama* and shows that congruent attributes from Kanižlić's text are replaced with incongruent attributes in the more recent adaptation — nominal phrases are replaced with prepositional phrases with *pram/prama*, which is connected with a more frequent use of this preposition in the 19th century text. There is also a description of the relation between the prepositional and non-prepositional genitive and instrumental constructions in the above two prayer books.